

ΤΟΥ ΑΔΕΛΦΟΥ ΜΟΥ Ν. ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ

Στό γήλιο ή μυγδαλιά πολύ πιχρά παραπονιέται
—Γήλιε που με ξεγέλασες κι' άνοιξα πριν την ώρα,
Άπονε με παράτησες κακὲ πηγες και κρούφτης
Τώρα οί άγέρηδες φουσουν τώρα τὰ χιόνια πέφτουν
Καίνε τὰ δόλια άθήτσια μου τὰ φύλλα μου μαραίνουν.

ΦΥΣΑ Ο ΑΓΕΡΑΣ

Φυσι δ' άγέρας τὰ κλονάμια και λυγίζουνε
Και τὰ παρόπονά τους άρχινίζουνε
— Πάψε άγέρα νά μᾶς σέρνεις και νά μᾶς λυγᾶς
Ποιχού νά μᾶς τσικίσεις πάψε νά φυσιᾶς.

ΤΟΥ ΦΙΛΟΥ ΜΕΝΟΥ ΦΙΛΗΝΤΑ

Καλόχτιστο σπιτάκι σὲ παλάτι διπρός,
Μέσα βασιλοπούλα πήγε κλειστήρε,
Τὸ περιτριγυρίζουν ποιγκηπόουλα
Κι ὁ βασιλεύς την πόρτα πάσι βαρουοτυπᾶ
— Άνοιξε περδικά μου κ' ἔβγα αηδόνη μου
Νάρέσεις για νά πάρεις ποιγκηπόουλο
— Μήτε την πόρτα άνοιγώ μηδὲ βγαίνω ἐγώ
Μηδὲ ν' άρέσω θέλω ποιγκηπόουλο.

ΠΕΡΙΒΟΛΑΚΙ

Κορίτσι δεκοχτώ χρονῶ πλούσιο περιβολάκι
Θέλω για μήλι παίρνω τα θέλω για πορτοκάλια
Θέλω για κισρολέιμονα τὰ στήθια σου τ' άφράτα.
Κορίτσι δεκοχτώ χρονῶ πλούσιο περιβολάκι
Ό,τι καρπὸ κι' ἄν ὄρεχτώ δὲ μοῦ τότε στερεύεις.

ΝΥΧΤΑ ΠΑΡΕ ΤΟ ΔΡΟΜΟ...

Νύχτα πάρε τὸ δρόμο άγιοπούλα μου
Κ' εἶμι στὸ περιγιάλι περδίζουλα μου
Τ' ἔχω στοιχηματίσει με τὰ κύματα
Για νά τὰ ξεπεράσω στὰ φιλήματα,
Ἐκείνα θὰ φιλοῦνε την άφρογαλιά,
Και γὸ κόκκινα χείλια μιλιάια γλυκά.

ΙΩΣΗΦ ΡΑΦΤΟΠΟΥΛΟΣ

— Σε λίγες μέρες ὁ συνεργάτης μας Λέων Κουκούλας βγάξει μιὰ σειρά τραγούδια του με τὸν τίτλο «Τῆς ζωῆς και τοῦ θανάτου». Μερικά ἀπὸ τὰ τραγούδια του, λ. χ. «Τὸ τραγούδι τοῦ αλήτη», «Οἱ χαροκόποι», τὸ «Ἄτικὸ χάρμα» μποροῦνε νά χρησιμεύουνε για ὑποδείγματα στοὺς ἔμμετρος ἀερολόγους τῆς τελευταίας φουρνιάς. Τὸ βιβλίο τοῦ Κουκούλα θὰ πουλιέται δυὸ δραχμὲς και τὸ συσταίνουμε θερμότερα στοὺς ἀναγνώστες μας.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΚΘΕΣΗ ΤΟΥ Β.ΧΑΤΖΗ

Καίνο ποῦγινε και γίνεται: στήν ποιήσή μας, γίνεται και στή ζωγραφική. Ἐνῶ δηλαδή ἡ ἑλληνική φύση ἔχει τόσα στοιχεία ἀνεκμετάλλευτα, νά ποῦμε, στήν ποιήσῃ, καθὼς τῇ θάλασσα, λόγου χάρι, οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ποιητὲς μας ποῦ δὲν εἶχανε τῇ δύνامي νά δημιουργήσουν ἕνα δικὸ τους κόσμο, περιοριστήκανε στή μίμησι τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ και στήν ἀπλή περιγραφὴ τῆς ζωῆς τοῦ βουνοῦ και τοῦ κάμπου. Κ' ἐνῶ ἀκόμα κι' ἀπὸ παράδοσι, κι' ἀπ' αὐτὴ τὴν ἴδια τῇ γεωγραφικῇ θέσῃ τῆς χώρας μας εἴμαστε θαλασσινοὶ τὸ πιὸ πολύ, δὲν μπορέσαμε ν' ἀποχτήσουμε κανένα σχεδὸν ἄξιο τραγουδιστὴ τοῦ γαλοῦ. Ἄν ἐξαίρεσομε δυὸ παλιούς ποιητὲς, τὸ Σπηλιωτόπουλο και τὸ Δαμιανὸ, κανέναν ἄλλον δὲν ἔγραψε για τῇ θάλασσα, τὸ πιὸ πλούσιο αὐτὸ ποιητικὸ στοιχεῖο τοῦ τόπου μας. Ἐγραψε κι' ὁ Παλαμάς, βέβαια, τοὺς «Καχμούς τῆς Ἀμυνθάλασσας» κι' ὁ Πορφύρας πολλές φορὲς νοιώθει τίς ὁμορφες συγκινήσεις ποῦ γεννᾶ ἡ πολύτροπη ζωὴ τῆς. Μ' αὐτοὶ εἶναι ὑποκειμενικοὶ ποιητὲς και ἡ θάλασσα δὲ μπόρεσε νά σταθεῖ σὴν ἀντικειμενικός, νά ποῦμε, σκοπὸς στήν ποιήσῃ τους. Πρόκειται για κείνους ποῦ ἀποκλειστικά τῇ θάλασσα τραγοῦδησαν. Τὸ ἴδιο λοιπὸν γίνεται και στή ζωγραφική. Στὴ ζωγραφικῇ μάλιστα ὑπάρχει και τ' ἄλλο τὸ πιὸ σοβαρό. Ἐνῶ τὸ ἑλληνικὸ τοπίο εἶναι γυμνὸ μᾶλλον και ξερό και τὸ γαλαξιοτοῦρανὸ δὲν ἑναρμονίζεται με τὸ φαντασμαγορικὸ πράσινο τοῦ κάμπου, ἡ θάλασσα, ἀντίθετα, ἐκπλήνεται πλούσια γύρω μας, μ' ὅλες τίς ἐναλλαγὰς τῶν χρωμάτων τῆς, με τοὺς ἤμους τῆς και τὰ χάρδια τῆς, με τὰ κρογιάλια τῆς και τοὺς βράχους τῆς, με τὴν πολυμορφὴ τέλος ζωῆς τῆς. Καὶ μέσα σ' ἕνα σωρὸ ζωγράφων ποῦ δὲν εἶχανε τῇ δημιουργικῇ δύνامي ἐνὸς Γαύζη κ' ἐνὸς Λύτρα, με κόπο ξεχωρίζουμε τοὺς λιγιστοὺς θαλασογράφους μας, τὸ Βελωνάκη, τὸ Μπορταλέντη, τὸ Γαλιναῖ και τὸ Β. Χατζῆ ποῦ λίγο καιρὸ τώρα πέθανε, χωρὶς νά μπόρεσε νά τελιώσει τὸ ἔργο του, γιατί πάει νά πιστέψει κανέναν πὼς αὐτὸ εἶναι τὸ μισόγραφο κάλλε σομιοῦ τεχνίτη.

✻

Στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Ζαπτείου ἔχουν ἐκτεθεῖ ὅλοι οἱ πίνακες, μικροὶ και μεγάλοι, τὰ σχέδια και τὰ σκίττα τοῦ Χατζῆ, ὅσα δηλαδή δὲν εἶχανε πουληθεῖ στοὺς διάστημα ποῦ ζούσε. Μπορεῖ ὅμως ἀπὸ τὴν ἐκτέσῃ αὐτῇ τῶν ἔργων του πλατύτητα νά τότε κρίνει κανέναν, γιατί βρίσκονται μέσα και ὅλα του σχεδὸν τὰ ἔργα, καθὼς κι' ὁ μεγάλος του πίνακας τῆς Νευμαχίας τῆς Ἑλλης, ποῦ σύνθεσε μ' εἰδικὴ ἐπιτολή τοῦ Ἰπουργείου τῶν Ναυτικῶν, ἃ δὲν κάνουμε λάθος. Ἦνα περίεργο θὰ παρατηρήσομε πρῶτα πρῶτα, θέλοντας νά παραβάλουμε τὰ πρῶτα σχέδια τῶν ἔργων του, τὰ σκιαγραφήματά του, μ' αὐτὰ τὰ ἴδια πάλι σὴν εἶναι ἐχτελεσμένα. Χωρὶς στήν ἐχτέλεσῃ τους νά ὑστεροῦνε

στή σύνθεση, τὰ σκιαγραφήματά του μᾶς δίνουν μιάν ἐντύπωση πῶς ἐντονη. Εἶναι κακός ὁ χρωματισμός τοῦ Χατζῆ καὶ γι' αὐτό;

Ἕνας θαλασσογράφος θὰ μπορούσε ποτὲ νάναί δυνατώτερος στὸ κραγιόν· παρὰ στὸ χρωστήρα; Νά ἔνα περιεργὸ πρᾶμα. Κι' ὅμως τὰ σκιαγραφήματα τοῦ Χατζῆ ἔχουν μιὰ δύναμη καὶ μιάν ἐντέλεια πού δὲ μᾶς παρουσιάζουν οἱ ἴδιες αὐτές του σύνθετες σὰν εἶναι μὲ χρῶμα ἐχτελεσμένες. Δὲ μπορούμε μολοντοῦτο νὰ ποῦμε πῶς ὁ Χατζῆς δὲν εἶναι καὶ στὸ χρῶμα δυνατός. Στὸ «Ψώνισμα τοῦ Ναυτικοῦ στὸ Μοῦδρο», ἔνα μικρὸ χαρακτηριστικώτατο πίνακα, βλέπουμε μιάν ἐξαιρετικὴ εὐγένεια στὸ χρῶμα του, ἔνα γαλάζιο πού μπερδεύει νὰ χαρακτηριστεῖ γιὰ ἀποκλειστικὰ ἑλληνικό. Κι' ἄλλοι ἀπὸ τ. ὅς μικροῦς του πίνακες, ὅπως οἱ «Πρόσφυγες στὸ κατάστρωμά», ἢ «Περιπολία νυχτός», τὸ «Πλύσιμο τοῦ καταστρώματος» ἔχουν ὅλη τὴ δύναμη καὶ στήν πνοή καὶ στή σύνθεσή τους, γιὰ νὰ μπορούνε νὰ χαρακτηριστοῦνε ὡς *ἔργα*. Ἕνα μικρὸ τετράγωνο θάλασσας ἀφρισμένης εἶναι μοναδικὸ στήν ἀπόδοσή του. Ὁ Χατζῆς ἤξερε πραγματικὰ τὰ μυστικὰ τῆς θάλασσας καὶ τίς ἀνατριχίλες τῆς. Μπορεῖ νὰ πει κανένας πῶς εἶναι ὁ πῶς ἐμπνευσμένος θαλασσογράφος μας. Τὴ ντελικατέτα ποῦχει ὁ Βολωνάκης στὸ δουλεμά δὲν τὴν ἔχει βέβαια. Ἐχει ὅμως ἄλλα χαρίσματα καὶ φυσικὰ καὶ τεχνικὰ. Ὁ Χατζῆς εἶναι ποιητὴς θαλασσογράφος. Δὲν ἔπιανε ἀπλᾶ νὰ ποδοῖ ἔνα κομμάτι θάλασσας. ἤξερε νὰ διαλέγει τὴ στιγμὴ τὴν ποιητικὴ τῆς θάλασσας. Γι' αὐτὸ μᾶς συνεπαίρνει σὲ κάποιους του πίνακες πού παρασταίνουν δειρεμένα σύθαμπα καὶ δειλινά. Θερρῶ πῶς μιὰ ἐπάρκεια στὴ ζωὴ του, ἐπάρκεια πού λείπει ἀπὸ ζωὴ κάθε ρωμιοῦ τεχνίτη, θὰ μᾶς τὸν παρουσίαζε πῶς δυνατό. Στὴ θέση πού παρασταίνουν τὰ ναυτικὰ τρόπαια τῆς Ἑλλάδας στὸν τελευταῖο τῆς πόλεμο, θὰ προτιμούσαμε μετὶ ἄλλης σύνθεσης πού νάχουν καλλιτεχνικὴ σημασία μεγαλύτερη παρὰ ἱστορικὴ. Μ' αὐτὸ δὲν ἔχει νὰ κάνει. Ὁ μεγάλος του πίνακας ἢ «Ναυμαχία τῆς Ἑλλάδος» εἶναι μοναδικός στὴ σύνθεσή του, ἀν καὶ εἶναι γνωστό πῶς τὸν ἐπίεσαν πολλοὶ ἐντολοδότες του σὲ πολλὰ σημεῖα, γιὰ νὰ μὴ φανεῖ ἀνακόλουθος στήν πολεμικὴ ταχτικὴ καὶ στήν παραταξὴ μάχης σκαφῶν. Ἰβίκαμε πῶς τὰ δύο σκιαγραφήματα τοῦ ἔργου α. τοῦ μᾶς τὸν παρουσιάζουν πῶς δυνατό. Καὶ πραγματικὰ ὁ χρωματισμός τῆς θάλασσας σ' αὐτόνε τὸν πίνακα καθὼς καὶ στὸν ἄλλο μεγάλο πίνακα ποῦχει, τὴ «μεταφρὰ τοῦ νεκροῦ τοῦ Βασιλιά ἀπὸ τὴ Θεσσαλονίκη», ἔχει κάτι τὸ βαρὺ καὶ τὸ σκοτεινόν. Δὲν μπορούμε βέβαια ν' ἀμφισβητήσουμε τὴν ἀληθεῖα σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Ἡ θάλασσα ἔχει κάποιο μυστήριο στὶς ἐναλλαγές τῶν χρωμάτων τῆς. Τυχαίνει: πολλές φορές νὰ βλέπουμε τὸν οὐρανὸ γαλάζιο καὶ τὴ θάλασσα πράσινη. Μὰ κείνο τὸ βαθὺ γαλάζιο του σὰ νὰ μὴν ἱκανοποιεῖ τὸ μάτι. Ἄν ὅμως ἀναπρασταίνει τὸ πραγματικόν, δηλαδή τὴ φύση, θὰ πει πῶς ἀνταποκρίνεται: καὶ στήν Τέχνη, ὅταν πιά δὲν πιζεῖ

κανένα ρόλο ἢ ἰδιοτροπία τοῦ ματιοῦ. Ὁ Χατζῆς ἔχει ἀκόμα καὶ μιάν ἄλλη δύναμη. Τὴ διακρίνει: στὸ σκοτάδι. Στούς πίνακές του πού παρασταίνουν νύχτα εἶναι ἀπαραμίλλα δυνατός. Ἐχει ἀκόμα καὶ μερικὰ χαρακτηριστικὰ του paysages, καθὼς ἐκεῖνο πού ἀνήκει στήν κ. Κυβέλη, καὶ τ' ἄλλο πού ἀγόρασε ὁ κ. Κογεβίνας. Ὁ Χατζῆς εἶχε συνθέσει τὸ σκένιο καὶ τῆς δευτέρας ἑλληνοτουρκικῆς ναυμαχίας, πού ὁ ξαφνικός του ὅμως θάνατος τ' ἄφησε ἀνεχτέλεστο.

Θᾶπρεπε ξεχωριστὰ νὰ μιλήσει κανένας γιὰ κάθε του ἔργο. Μ' αὐτὸ ἴσως νὰ ξεφεύγει ἀπὸ τὴ δικαιοδοσία ἐνὸς ἀνθρώπου, πού ἀν καὶ δὲν ἔχει παρεξηγημένη τὴ λέξη «αισθητικὴ», δὲ μπορεῖ μολτατά νὰ ἐπιμένει καὶ πολὺ στὶς τεχνικὲς λεπτομέρειες. Κεῖνο πού πρέπει νὰ τονιστεῖ ἰδιαίτερα εἶναι πῶς ὁ Χατζῆς σημεῖωσε μιάν ἐποχὴ στήν ἱστορία τῆς τέχνης μας καὶ πῶς ἀν ἔχει μερικὲς ἀτέλειες, αὐτές πρέπει ν' ἀποδοθοῦνε σ' ὅτι αὐτὸς εἶταν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους πού τράβηξαν ἕναν παρόμοιο δρόμο καὶ ἀκόμα στήν ἐγκληματικὴ ἀφροντισιὰ τῆς Πολιτείας, πού τὸν ἐθυμῆθηκε ὅταν ὁ ἀγώνας γιὰ τὴ ζωὴ τὸν εἶχε φέρει πιά μπροστὰ στὸν τειρο.

ΚΙ' ἈΛΛΑ ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Σὲ μιάν αἴθουσα τοῦ «Πικρασσοῦ» ὁ νέος ζωγράφος κ. Δουκ. Κογεβίνας ἔκανε τὴν ἐκθεσὴ τῶν ἔργων του. Καθὼς κι' ὁ ἴδιος θὰ πιστεῖ (ἔμεις τοὐλάχιστο θέμε νὰ τὸ πιστεύουμε αὐτό) δὲ βρήκε ἀκόμα τὸ δρόμο του. Ἡ καλύτερα τὸν βρήκε, μὰ σήμερα δὲν ἔχει ἀκόμα ἀποκτήσει τὴ δύναμη πού νὰ τὸν βρῆθεσε γιὰ ν' ἀνταποκριθεῖ στὸ ἴδιο του τὸ ἰδανικό. Ἀληθὴ τὸ χρειάζεται, καθὼς κι' ἄλλοι τονίσανε, τὸ *metier*. Αὐτὸ ὅμως δὲν ἔχει καμμιά σημασία γιὰ ἕναν τεχνίτη τόσο νέο. Φτάνει πῶς ἀν καὶ νέος εἶναι προσωπικός. Κ' ἔχει μιὰ προσωπικότητα πρωτοτυπία ὅσο καὶ ἁερνή. Ἡ τεχνιτροπία του στηρίζεται πάνω στὴν αισθητικὴ καὶ ἀνταποκρίνεται στήν ἐννοία τῆς πραγματικῆς Τέχνης. Ἡ τάση πού ἐκδηλώνει σ' ὅλους σχεδὸν τοὺς μικροῦς του πίνακες, τάση πρὸς ἕνα ὀρισμένο πάντα σημεῖο, κείνο δηλαδή πού μᾶς κάνει νὰ λέμε πῶς εἶναι τυλιστάς, εἶναι ἀξέπαινη. Εἶναι ὁ τεχνίτης πού ξέρει τί θέλει καὶ πού ἂ δὲν μπορεῖ νὰ ἐνοσρκώσῃ τὸν πόθο του δὲν πᾶνει νὰ ποδοῖ πρὸς τὸν ἴδιο σκοπο. Πολλοὶ πίνακές του εἶναι σκληρὰ δουλεμένοι παρ' ὅλη τὴν ἀραχνιὸφάνη, *senbillité* πού φανερώνει ὁ τεχνίτης τὸς συγνα, πικτοῦ σχεδόν. Ἄλλοι ὅμως σὰν τὸ «Ἡέραμα» τὴ μοναδικὰ του «Nocturne», τὸ «Σημουάνα», τὴν «Ἀκρόπολη» καὶ ἕνα ὅμοιο ἀκόμα κεκρυφαῖνα τοπίο, ἔχουν καὶ μιὰ λεπτότητα ξεχωρὴ ἕως εἰκόλου στήν ἀπόδοσή τους καὶ τὴν ἀτομικὴ πνοή τοῦ τεχνίτη τους ἀκόμα, πού ἀνήκει δὲχως ἀμφισβία στὸ Αὐριό. Γιατί σήμερα ἀπὸ τὰ ἔργα πού μᾶς παρουσιάζε, οὔτε σ' ἕνα σταθμὸ ἐξέλιξης δὲ μπορεῖ νὰ πει κανένας πῶς ἔφτασε. Βρίσκειται ἀκόμα στήν ἀρχὴ ἐνὸς δρόμου. Δρόμου πού ὀδηγεῖ ὅμως δὲχως ἀμφισβία σ' ἀντιόπια τῆς ἀληθινῆς Τέχνης.